

DE ADVOCATUUR

DE ADVOCATUUR

Een rechtssociologische en
juridische benadering

Bernard HUBEAU
Stefan RUTTEN
Jean VAN HOUTTE
Steven GIBENS
Margot VAN LEUVENHAEGE

intersentia

Antwerpen – Cambridge

De advocatuur. Een rechtssociologische en juridische benadering
Bernard Hubeau, Stefan Rutten, Jean Van Houtte, Steven Gibens
en Margot Van Leuvenhaege

© 2018 Intersentia
Antwerpen – Cambridge
www.intersentia.be

Omslagbeeld: © Belga

ISBN 978-94-000-0950-9
D/2018/7849/40
NUR 820

Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van de uitgever.

Ondanks alle aan de samenstelling van de tekst bestede zorg, kunnen noch de auteurs noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze uitgave zou kunnen voorkomen.

AVANT-PROPOS

Le présent ouvrage est à mettre entre toutes les mains ! Que l'on soit étudiant en sciences juridiques, professionnel du droit, avocat, justiciable ou tout simplement « citoyen », il y a un intérêt indéniable à découvrir *De advocatuur. Een rechtssociologische en juridische benadering*. Car ne nous y trompons pas, nous sommes certainement en présence du premier ouvrage relatif aux professions judiciaires en général (première partie de l'ouvrage) et à celle d'avocat en particulier (partie 2 à 6) qui fera référence depuis les célèbres travaux de Luc HUYSE (*et al.*) des années 1980 et 1990.

Le travail proposé par HUBEAU, RUTTEN, VAN HOUTTE, GIBENS et VAN LEUVENHAEGE a la grande qualité de présenter, dans un premier temps, un portrait très précis des métiers du droit en Belgique en mobilisant une approche essentiellement inspirée de la sociologie. Ainsi, les parcours d'études possibles et les débouchés sont passés en revue et illustrés par la présentation de statistiques très éclairantes. Ces informations sont particulièrement instructives pour se faire une idée précise de l'évolution au cours du temps du nombre de diplômés en droit ou encore de la répartition des juristes entre les différents métiers auxquels leur diplôme donne accès.

Les parties suivantes offrent un focus très intéressant et précis sur la profession d'avocat. Il est remarquable de constater que le mot « profession » est ici pris au sérieux puisque plusieurs pages (sans exagération non plus) sont consacrées à définir de manière précise le concept sociologique de profession. Par la suite, les auteurs analysent une série d'évolutions de l'avocature (en faisant également judicieusement référence à la situation des barreaux et des avocats au Etats-Unis) en convoquant les éléments présentés ce qui permet au lecteur de disposer d'une lecture analytique cohérente. Les derniers chapitres de l'ouvrage passent en revue de manière minutieuse et très bien documentée une série de paramètres constitutifs de la profession : les procédures disciplinaires, l'organisation de l'aide juridique de première et seconde ligne, les procédures en responsabilité ou encore la délicate question des honoraires (et de la gestion des conflits en la matière).

Au total, cet ouvrage apparaît comme doublement indispensable. Indispensable, premièrement, puisque nul ne peut contester le fait que la justice et le droit sont et restent des valeurs centrales de la société dans laquelle nous vivons, à côté de la santé, de l'éducation ou encore de la recherche. Le droit, par son caractère univer-

sel et impersonnel et, la justice, par son indépendance, sont supposés favoriser une gestion impartiale et marquée par l'égalité de traitement entre les justiciables des conflit qui les opposent (entre eux ou face à l'État). Mais le droit est également éminemment complexe, évolutif ou jargonnant ce qui en rend la maniabilité difficile voire impossible pour les non-initiés. En ce sens, les auxiliaires de justice (avocats, notaires, huissiers de justice) et les juristes en général (conseillers juridiques, juristes d'entreprises) sont les intermédiaires « experts » tout désignés entre les justiciables « profanes » et l'appareil judiciaire composé d'autres juristes dont l'activité professionnelle consiste à « dire le droit » lorsqu'ils tranchent les litiges. Le présent ouvrage propose un portrait très complet des différents métiers du droit avec un focus sur la profession d'avocat. Mais au-delà du pan descriptif, l'ouvrage met également l'accent sur toute une série d'enjeux contemporains qui traversent le secteur juridique. On pense ici particulièrement aux transformations des structures d'organisation de la profession d'avocat avec la diminution de la pratique individuelle au profit des association mais aussi des « law firms ». Dans le même ordre d'idées, la judiciarisation de la société est envisagée avec son lot de conséquences pour la justice. Enfin, un point de l'ouvrage est également consacré aux technologies digitales et à leurs impacts possibles. L'ouvrage est indispensable, deuxièmement, car il revête des qualités scientifiques incontestables de par le traitement systématique de chaque thème abordé. Il s'agit là d'une publication exemplaire en termes de finesse analytique et de précision qui en font à notre sens un « vrai » ouvrage de sociologie du droit. Et qui plus est, le lecteur un tant soit peu attentif, pourra y trouver quantité d'informations pratiques très intéressantes sur des dimensions qui pourraient concrètement le concerner dans ses liens avec les avocats ou la justice au sens large (aide juridique, procédures disciplinaires en cas de manquements, gestion des conflits relatifs aux honoraires, etc.).

En conclusion, cet ouvrage est vraiment à mettre entre toutes les mains !

Frédéric SCHOENAERS
Liège Université

VOORWOORD

Deze publicatie richt zich tot een zeer breed publiek! Zowel voor een student in de rechten, een juridische professional, een advocaat, een rechtszoekende of eenvoudigweg een “burger”, is het sowieso interessant om kennis te maken met het boek *De advocatuur. Een rechtssociologische en juridische benadering*. Wij kunnen zonder voorbehoud stellen dat dit de eerste publicatie is over juridische beroepen in het algemeen (eerste deel van het werk) en over het beroep van de advocaat in het bijzonder (delen 2 tot 6), dat toonaangevend zal zijn sinds de bekende publicaties van Luc HUYSE (et al.) uit de jaren 1980 en 1990.

De grote verdienste van dit werk van HUBEAU, RUTTEN, VAN HOUTTE, GIBENS en VAN LEUVENHAEGE is dat het een zeer nauwkeurig portret van de juridische beroepen in België schetst door een voornamelijk sociologische benadering. Zo worden de mogelijke studietrajecten en de professionele toekomstmogelijkheden besproken en geïllustreerd door zeer verhelderende statistieken. Deze informatie geeft een duidelijk beeld van de evolutie van het aantal afgestudeerden in de rechten en van de verdeling van juristen over de verschillende beroeps categorieën waartoe hun diploma toegang verleent.

De volgende delen bieden een zeer interessante en precieze focus op de advocatuur als professie. Het valt op te merken dat het concept “professie” uiterst grondig wordt onderzocht. Heel wat pagina’s zijn gewijd aan het zoeken naar een precieze definitie van het sociologische concept “professie” (weliswaar zonder dat dit overdreven overkomt). Vervolgens analyseren de auteurs een reeks evoluties in de advocatuur (waarbij zij ook terecht aandacht besteden aan de situatie van de balie en de advocaten in de Verenigde Staten). Door de bundeling van al deze elementen krijgt de lezer een consistent en analytisch overzicht. De laatste hoofdstukken van deze publicatie bieden een grondige en goed gedocumenteerde beoordeling van een aantal essentiële kenmerken van het beroep als professie: de disciplinaire procedures, de organisatie van juridische eerste en tweedelijnsbijstand, de aansprakelijkheidsprocedures en ten slotte de delicate aangelegenheid van de verloning (en de beslechting van ereloongeschillen).

Deze publicatie is in twee opzichten onmisbaar. In de eerste plaats omdat niemand kan ontkennen dat het recht en het justitieapparaat centrale waarden uitmaken in de maatschappij waarin wij leven, naast andere waarden zoals gezondheid, onderwijs of onderzoek. Door het universeel en onpersoonlijk karakter van

het recht en door de onafhankelijkheid van justitie waarborgen recht en justitie voor de rechtszoekenden een onpartijdige en op gelijkheid gebaseerde behandeling van geschillen zowel tussen burgers onderling als tussen de burger en de overheid. Maar het recht is ook uiterst complex, evolutief en loopt over van jargon, waardoor de hanteerbaarheid ervan voor niet-ingewijden moeilijk of zelfs onmogelijk wordt. Op die manier zijn de “medewerkers” van justitie (advocaten, notarissen en gerechtsdeurwaarders) en de juristen in het algemeen (juridische adviseurs, bedrijfsjuristen) de “intermediaire” experts tussen de rechtszoekenden – als “leken” – enerzijds en het gerechtelijk apparaat anderzijds, dat bestaat uit andere juristen, wier professionele activiteiten erin bestaan “recht te spreken”. Deze publicatie biedt een volledig beeld van de verschillende juridische beroepen met een focus op het beroep van de advocaat. Naast het beschrijvende, legt de publicatie ook de nadruk op een reeks hedendaagse uitdagingen die de juridische sector beheersen. We denken hier in het bijzonder aan de transformaties van de organisatiestructuur van het beroep advocaat met een afname van de solo-praktijken ten voordele van groeperingen of associaties en het ontstaan van “law firms”. Daarnaast wordt de juridisering van de samenleving geanalyseerd met zijn vele gevolgen voor justitie. Tot slot is er in de publicatie ook aandacht voor digitale technologieën en hun mogelijke gevolgen. In de tweede plaats is dit boek onmisbaar omdat het van een onbetwistbare wetenschappelijke kwaliteit is, dankzij de systematische behandeling van elk besproken thema. Het betreft daarom een voorbeeldpublicatie wanneer men de analytische verfijning en precisie bekijkt: volgens ons leidt dit ertoe dat hier sprake is van “echte” rechtssociologische studie. Daarenboven kan de oplettende lezer er veel interessante praktische informatie in terugvinden over verschillende aspecten die concreet relevant kunnen zijn naar aanleiding van contacten met advocaten of met justitie in de brede zin van het woord (rechtshulp, tuchtrechtelijke sancties bij deontologische tekortkomingen, erelooengeschillen enzomeer).

Kortom, deze publicatie is inderdaad voor een breed publiek bestemd!

Frédéric SCHOENAERS
Liège Université

INHOUD

<i>Avant-propos</i>	v
<i>Woord vooraf</i>	vii
<i>Lijst van tabellen, grafieken en diagrammen</i>	xiii
<i>Lijst van gebruikte afkortingen</i>	xv

Hoofdstuk I.

Het recht leidt tot alles, zelfs de balie. Een sociografie van juristen en advocaten

1

Afdeling 1. De juridische beroepen in België: een algemeen overzicht.

1

§ 1. De rechtenopleiding

1

§ 2. Studenten en afgestudeerden in de rechten aan de universiteit.

2

A. Een groei van het aantal afgestudeerden in de rechten

2

B. Een eerste verklaringsfactor: de Vlaamse ontvoogding

4

C. Een tweede verklaringsfactor: de emancipatie van de vrouw.

4

D. De internationalisering en de globalisering

5

E. Afgestudeerden in de rechten en de democratisering van het onderwijs.

5

F. De diversificatie van de juristen

6

Afdeling 2. De diverse juridische beroepen.

9

§ 1. De advocatuur

9

A. De organisatie van de Belgische advocatuur: institutionele onafhankelijkheid

9

B. Hoe is de toegang tot het beroep geregeld?

11

C. De toename van het aantal advocaten

12

D. Enkele ontwikkelingen in het bijzonder: de vervrouwelijking.

14

E. Enkele ontwikkelingen in het bijzonder: de samenwerkingsvormen en de specialisaties

15

1. Samenwerkingsvormen.

15

2. Specialisatie.

19

F. Enkele ontwikkelingen in het bijzonder: de internationalisering en globalisering

19

§ 2. Het notariaat

20

A. Hoe is de toegang tot het beroep geregeld?

20

B. Enkele ontwikkelingen

21

§ 3. De magistratuur	22
A. Hoe is de toegang tot het beroep geregeld?	22
B. Het aantal professionele magistraten	23
C. De evolutie van de verhouding man-vrouw	25
D. De aanwezigheid van lekenrechters	26
§ 4. De gerechtsdeurwaarder	26
A. Hoe is de toegang tot het beroep geregeld?	26
B. Enkele ontwikkelingen	27
§ 5. De bedrijfsjurist	28
A. Hoe is de toegang tot het beroep geregeld?	28
B. Enkele ontwikkelingen	28
Afdeling 3. Conclusies.	29

Hoofdstuk II.

De advocatuur als professie.	31
Afdeling 1. Wat zijn de kenmerken van een professie?	31
Afdeling 2. Het professionele karakter van de advocaat	33
Afdeling 3. Hoe is het gesteld met het professionele gehalte van de Amerikaanse “lawyer”?	34
Afdeling 4. De advocatuur als professie in België.	36
§ 1. Wat leren ons de rechtsleer, de wetten en de reglementen over de advocaat?	36
§ 2. Is er nog een toekomst voor de advocatuur als professie?	40
A. De juridisering van de samenleving	40
B. De plaats van de advocaat bij buitengerechtelijke geschiloplossing	42
C. Van een homogene naar een heterogene advocatuur.	42
D. De advocatuur als onderneming	45
1. Samenwerkingsverbanden met niet-advocaten.	46
2. Ereloontarief	47
3. De verplichting van een groepspolis	47
4. De verplichting van bijscholing	47
5. Een bediendenstatuut voor de advocaat?	48
6. De confraterniteit	48
7. Beperkingen van mededinging	48
8. Beperkingen op de toegang tot de balie	49
E. Het beroepsgeheim als onderscheidend kenmerk	49
F. Bedreigt e-justice de advocatuur als professie?	50
Afdeling 5. Advocatuur: een professie of de uitkomst van een ideologie?	51

Hoofdstuk III.

De discipline van een professie	55
Afdeling 1. Het tuchtrecht na 2006	55
Afdeling 2. Naar een rechtssociologische analyse van de tuchtrechtspraak ...	56
Afdeling 3. De werking van de tuchtraden	57
§ 1. Het aantal beslissingen van de tuchtraden	57
§ 2. De beslissingen van de tuchtraden als clusters van inbreuken	58
§ 3. Welke inbreuken komen in de beslissingen aan bod?	60
A. De evolutie van het type inbreuken	60
B. Vergelijking van de types inbreuken in de verschillende tuchtraden ..	61
§ 4. Welke sancties werden uitgesproken door de tuchtraden?	63
Afdeling 4. Tuchtraden van beroep	64
Afdeling 5. Heeft de wet van 2006 inzake tuchtrecht voor advocaten haar doel bereikt?	67

Hoofdstuk IV.

Advocatuur en rechtshulp	69
Afdeling 1. Inleiding	69
Afdeling 2. Juridische bijstand: reeds eeuwen het domein van de advocatuur ...	69
Afdeling 3. Rechtshulp: onderscheid tussen juridische bijstand en sociale rechtshulp	70
Afdeling 4. Rechtssociologisch onderzoek naar de rechtshulpverlening in Vlaanderen	71
Afdeling 5. Het huidige beleid inzake de rechtshulpverlening	74
§ 1. Algemeen	74
§ 2. De juridische eerstelijnsbijstand	75
§ 3. De juridische tweedelijnsbijstand	76
Afdeling 6. Conclusie	79

Hoofdstuk V.

Beroepsaansprakelijkheid en verzekering	81
Afdeling 1. Inleiding	81
Afdeling 2. De professionele aansprakelijkheid van de advocaat in België ...	82
§ 1. Typologie van de aansprakelijkheidsclaims	82
§ 2. Frequentie van aansprakelijkheidsclaims per materie	83
§ 3. Exoneratieclausules en andere aansprakelijkheidsbeperkingen	83
Afdeling 3. De collectieve verzekeringspolissen gesloten door de balies: een effectieve bescherming voor de cliënt	85
§ 1. De polis Burgerlijke beroepsaansprakelijkheid voor advocaten	85
§ 2. De polis Verzekering van insolabiliteit van advocaten	86

Afdeling 4. Ombudsdienst Consumentgeschillen Advocatuur (LIGECA)	88
Afdeling 5. De gerechtelijke afhandeling van aansprakelijkheidsclaims	90
§ 1. Aansprakelijkheidsvorderingen bij de burgerlijke rechtbank	91
§ 2. De strafrechtelijke inbreuken gepleegd door advocaten en de rol van het parket-generaal van Antwerpen.	91
A. De rol van het parket-generaal bij strafrechtelijke inbreuken	91
B. De rol van het parket-generaal met betrekking tot tucht	92
C. Analyse van de strafrechtelijke inbreuken gepleegd door advo- cateren en gemeld aan het parket-generaal van Antwerpen	93
1. Overzicht van de betreffende feiten en/of inbreuken	93
2. Evolutie van de kennisgevingen volgens initiatiefnemer.	94
3. Overzicht van de strafrechtelijke opvolging	94
4. Overzicht van de tuchtrechtelijke opvolging.	95
a) Kennisgevingen aan de stafhouder	95
b) Gevolgen van de kennisgevingen.	95
c) Het optreden van de stafhouder (en de tuchtinstanties)	96
Afdeling 6. Conclusie	97

Hoofdstuk VI.

Verloning	99
----------------------------	----

Afdeling 1. Wat bepaalt de wet inzake het begroten van erelonen door de advocaat?	99
--	----

Afdeling 2. Wat als het misloopt? Geschillenbeheersing en geschillen beslecht in de periode 1997 tot 2004.	100
---	-----

Afdeling 3. Wat met de huidige ereloonbetwistingen?	101
---	-----

§ 1. Wat is de rol van de Raad van de Orde?	102
---	-----

§ 2. Wat is de rol van de rechtbanken?	104
--	-----

Hoofdstuk VII.

De advocatuur in transitie? Naar een “future study” over juristen en advocaten. Besluit en samenvatting van de belangrijkste bevindingen. . . .	107
--	------------

Afdeling 1. De belangrijkste bevindingen in een notendop	107
--	-----

Afdeling 2. Juristen en advocaten in transitie: wat brengt de toekomst?	109
---	-----

Afdeling 3. Meer en betere data en rechtssociologisch onderzoek gevraagd: een “future study” voor de advocatuur?	111
---	-----

<i>Bibliografie</i>	113
-------------------------------	-----

<i>Bijlage</i>	121
--------------------------	-----

LIJST VAN TABELLEN, GRAFIEKEN EN DIAGRAMMEN

Diagram 1. Verhouding mannen en vrouwen afgestudeerde juristen	5
Grafiek 1. Aantal afgestudeerden in de rechten	3
Grafiek 2. Verhouding Nederlandstalige en Franstalige afgestudeerden in de rechten	4
Grafiek 3. Evolutie van het aantal advocaten in België, in absolute aantallen (1850-2012)	13
Grafiek 4. Solopraktijk of aard samenwerkingsverband bij de Vlaamse advocaat-stagiairs	16
Grafiek 5. Solopraktijk of aard samenwerkingsverband bij de Vlaamse tableau-advocaten	16
Grafiek 6. Aantal geschoolde medewerkers bij associaties	17
Grafiek 7. Evolutie van het aantal (geassocieerde) notarissen en genderverdeling	22
Grafiek 8. Evolutie van het aantal magistraten (zetel en parket)	24
Grafiek 9. Evolutie van de man-vrouwverhouding in de magistratuur	25
Grafiek 10. Evolutie van het aantal bedrijfsjuristen	28
Tabel 1. Aantal generatiestudenten per academiejaar aan de Belgische universiteiten	3
Tabel 2. Aantal Erasmusstudenten	5
Tabel 3. Percentages van afgestudeerden in de rechten naar het jaar van diplomaverwerving en type van beroep in Vlaanderen: tweeledig onderscheid tussen traditionele en niet-traditionele beroepen.	7
Tabel 4. Percentages van afgestudeerden in de rechten naar het jaar van diplomaverwerving en type van beroep in Vlaanderen: overzicht van de beroepen	8
Tabel 5. Evolutie van het aantal magistraten (zetel en parket)	24
Tabel 6. Indeling van de inbreuken volgens hun inhoud	56
Tabel 7. Aantal beslissingen per jaar en per tuchtraad.	57
Tabel 8. Clusters van inbreuken (vertrekpunt baliegebonden inbreuken)	59
Tabel 9. Clusters van inbreuken (vertrekpunt cliëntenperspectief)	60
Tabel 10. Evoluties van de typische inbreuken per jaar	60
Tabel 11. De types inbreuken in de verschillende tuchtraden	61

Tabel 12. Overzicht van de dominante inbreuken in de verschillende tuchtraden	62
Tabel 13. Sancties naar de verschillende tuchtraden	63
Tabel 14. Overzicht van beslissingen waartegen men in beroep gaat	65
Tabel 15. Overzicht van beslissingen waartegen men in beroep gaat per tuchtraad	65
Tabel 16. Sancties waartegen beroep wordt aangetekend	65
Tabel 17. Uitkomst van het beroep	66
Tabel 18. Typologie van de fouten	83
Tabel 19. Inbreuken per type	93
Tabel 20. De intensiteit van actie van de stafhouder	96
Tabel 21. Totaal aantal betwistingen	100

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ADR	Alternative Dispute Resolution
BJB	Bureau voor Juridische Bijstand
BTW	belasting over de toegevoegde waarde
GwH	Grondwettelijk Hof
HvJ	Hof van Justitie
IBJ	Instituut voor Bedrijfsjuristen
LIGECA	Ombudsdienst Consumentgeschillen Advocatuur
NICC	Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie
OVB	Orde van Vlaamse Balies
OBFG	Ordre des barreaux francophones et germanophone
UNCITRAL	Modelwet inzake Internationale Commerciële Arbitrage

